

Ody Salomona 29, 36, 40, 41

(CPG 1350; ClavApVT 205: *Odae Salomonis*)

1. Wstęp

Ody Salomona to jedno z najstarszych zachowanych dzieł starochrześcijańskiej literatury¹. Ten zbiór hymnów powstał prawdopodobnie w języku syryjskim, na początku II wieku. Nie znamy autora ani dokładnego środowiska pochodzenia tych utworów². Wszystkich ód było prawdopodobnie czterdzieści dwie³. Najstarsze zachowane teksty to jedynie fragmenty w różnych językach: 1, 1-5; 5, 1-11; 6, 8-18; 22, 1-12; 25, 1-12 po koptyjsku jako cytaty w gnostyckim utworze *Pistis Sophia* (druga połowa III wieku)⁴; 11, 1-24 po grecku (III wiek)⁵ oraz krótki cytat z 19, 6-7 po łacinie u Laktancjusza (początek IV wieku)⁶. Dwa zachowane syryjskie rękopisy są dużo bardziej kompletne, ale też zdecydowanie późniejsze: *Codex Nitriensis*⁷ (ody 17, 7-42,

¹ Choć klasyczna klasyfikacja umieszcza je nieraz wśród apokryfów Starego Testamentu, opierając się na tradycyjnym przypisaniu ich Salomonowi (np. J.-C.-Haelewyck, *Clavis Apocryphorum Veteris Testamenti*, Turnhout 1998, s. 159-161 – pomiędzy księgami mądrościowymi), to jednak zdecydowanie bliżej im do apokryfów Nowego Testamentu. Zob. poniżej.

² Różne próby identyfikacji nie uzyskały nigdy wystarczającego poparcia innych uczonych. Zob. szersze opracowanie na temat języka, czasu i miejsca powstania oraz hipotetycznego autorstwa w: P. Jutkiewicz, *Otwórzcie wasze uszy, a będę mówił do was (Ody Salomona 9, 14, 28, 32 i 34). Przekład z języka syryjskiego z wprowadzeniem*, WST 32/2 (2019) s. 140-143.

³ Michael Lattke twierdzi, że nie jest to pewne, gdyż ostateczna zbiorcza edycja *Psalmów Salomona* i *Ód Salomona* mogła być jedynie wyborem mającym na celu osiągnięcie okrągłej liczby 60. Poza tym *Oda Salomona 27* jest prawie identyczna z początkiem *Ody Salomona 42*. Nie są to jednak wystarczające argumenty. Por. M. Lattke, *Odes of Solomon. A Commentary*, Minneapolis 2009, s. 12.

⁴ *Codex Askewianus*, MS. Add. 5114 (*British Museum*, Londyn).

⁵ *P. Bodmer XI (Bibliothèque Bodmer, Cologny-Genève)*.

⁶ *Div. inst.* 4, 12, 3 (SCh 509, 100-102); tekst powtórzony w: *Epitome* 39, 2 (SCh 335, 162).

⁷ MS. Add. 14538 (*British Museum*, Londyn).

20) pochodzi z IX-X wieku, *Codex Harris*⁸ [ody 3, (?)–42, 20] zaś pochodzi z XIII-XIV wieku. Zarówno *Codex Nitriensis*, jak i *Codex Harris* zawierają oprócz *Ód Salomona* także 18 *Psalmów Salomona*, podając je w ciągłej numeracji pod jedną nazwą⁹.

Syryjskie rękopisy, dostarczające (prawie) kompletny tekst, odnaleziono dopiero na początku XX wieku. To odkrycie wpisało się w ogólny kontekst tamtego czasu podkreślający gnostyckie elementy niektórych starochrześcijańskich tradycji. W ten sposób *Ody Salomona*, pełne tajemniczego i symbolicznego języka oraz zawierające wiele odniesień do apokaliptyki i mistyki żydowskiej, zostały szybko zaszerogowane jako *dzieło gnostyckie*¹⁰. Dziś patrzy się jednak dużo ostrożniej na takie skrajne kategoryzacje w odniesieniu do najbardziej pierwotnego etapu kształtującego się chrześcijaństwa, w którym różne prądy i tendencje wciąż przenikały się, a samo wyodrębnienie się chrześcijaństwa z judaizmu było w wielu miejscach długim i stopniowym procesem¹¹. Dokładna analiza potrafi podważyć pogląd o ściśle gnostyc-

⁸ Cod. Syr. 9 (*John Rylands Library*, Manchester). *Codex Harris* na marginesach przedstawia porównania z innym, nieznanym rękopisem. Czasem trudno jest ocenić, czy są to poprawki pochodzące od tej samej ręki czy jest to późniejsza korekta.

⁹ *Psalm 1* jest nazwany *Odą 43* (syr. ܩܕܝܫܐ) itd. Różnice w stylu i treści pozwalają jednak na łatwe rozróżnienie między tymi zbiorami. Warto jednak przy okazji podkreślić, że również współcześnie *Psalmi Salomona* i *Ody Salomona* bywają mylone, przynajmniej w popularnych odniesieniach. Zob. również polski przekład *Psalmów Salomona* z wprowadzeniem: A. Tronina, *Psalmi Salomona (Psalmi Salomonis)*, „*Vox Patrum*” 66 (2016) s. 477-511.

¹⁰ Zob. H. Gunkel, *Die Oden Salomos*, ZNW 11 (1910) s. 291-328. Ta teza została najbardziej rozpowszechniona przez R. Bultmanna (*Die Bedeutung der neuerschlossenen mandäischen und manichäischen Quellen für das Verständnis des Johannesevangeliums*, ZNW 24 (1925) s. 100-146). Klasyfikowanie *Ód Salomona* jako dzieła gnostyckiego bywa powtarzane do dziś. Zob. np. w klasycznej pozycji na temat gnozy, znanej także w polskim wydaniu: K. Rudolph, *Gnoza. Istota i historia późnoantycznej formacji religijnej*, tł. G. Sowiński, *Classica Religiosa*, Kraków 1995, s. 95: „*Ody Salomona* [...] można uznać za księgę pieśni i modlitw chrześcijańskiej gminy gnostyckiej z terenów Syrii. Zbioru tego używano także w Egipcie [...]. *Ody Salomona* pozwalają nam wejść w charakter gnostyckiej pobożności”. Argumentacja Rudolpha jest zawarta w jego wcześniejszym artykule: K. Rudolph, *War der Verfasser der Oden Salomos ein “Qumran-Christ”?*, „*Revue de Qumrân*” 4 (1964) s. 523-555.

¹¹ Na gruncie historycznym wciąż toczy się dyskusja nad szczegółami i etapami tego, co zwykło się określać pojęciem „parting of the ways” („rozejście się dróg”) między judaizmem a chrześcijaństwem. Zob. np. klasyczną pozycję: J.D.G. Dunn, *The Parting of the Ways. Between Christianity and Judaism and Their Significance for the Character of Christianity*, London 2006 albo wydaną po polsku: M. Rosik, *Kościół a Synagoga (30-313 po Chr.): na rozdrożu*, Wrocław 2016 oraz wiele nowych spojrzeń w opracowa-

kim pochodzeniu tych utworów, a współczesne studia umiejscawiają *Ody Salomona* na skrzyżowaniu różnych prądów przełomu epok¹².

Sam fakt używania, cytowania czy gnostyckiego interpretowania *Ód Salomona* przez gnostyków w III wieku, nie czyni z nich gnostyckiej kolekcji utworów. Z drugiej strony nie można zaprzeczyć paralelom z fragmentami z traktatów z Nag Hammadi, przede wszystkim z *Ewangelią Prawdy*. Również platonizm II wieku, przekształcający się z pośredniego w neoplatonizm, w swoim zespoleniu się z gnostycyzmem pozostawił pewne ślady na *Odach Salomona*¹³.

niach zawartych w tomie: A.H. Becker – A.Y. Reed, *The Ways that Never Parted. Jews and Christians in Late Antiquity and the Early Middle Ages*, Texts and Studies in Ancient Judaism 95, Tübingen 2003). Daniélou w swojej dogłębnej analizie teologii judeo-chrześcijańskiej często przytacza *Ody Salomona*, znajdując wiele paraleli między nimi a innymi wczesnymi źródłami. Por. J. Daniélou, *Théologie du Judéo-Christianisme, Histoire des doctrines chrétiennes avant Nicée*, Paris 1974.

¹² Por. J.H. Charlesworth, *The Odes of Solomon – Not Gnostic*, CBQ 31 (1969) s. 357-369 (artykuł wydany ponownie z krótkim dodatkiem w tomie: J.H. Charlesworth, *Critical Reflections on the Odes of Solomon, v. 1: Literary Setting, Textual Studies, Gnosticism, the Dead Sea Scrolls and the Gospel of John*, JSPSS, The Distinguished Scholars Collection 22, Sheffield 1998, s. 176-191). Jego podstawowe argumenty przeciwko gnostyckiemu kategoryzowaniu *Ód Salomona* są następujące. Częste użycie słów pochodzących od korzenia ʾm (‘wiedza, wiedzieć’) nie jest wystarczającym argumentem za gnostyckim pochodzeniem, ponieważ również np. *Hymny* z Qumran mają podobną charakterystykę. „Wiedza” w *Odach Salomona* nie jest samopoznaniem swojego niebiańskiego pochodzenia, ale raczej znajomością Chrystusa i Boga Ojca. W odróżnieniu od gnostyckiej kosmologii Stworzyciel nie jest potępiony, ale chwalony. Objawienie nie jest tajemne, ale rozgłaszane. Zstąpienie boskiego Odkupiciela i proces wstępowania dusz do królestwa światła ma w *Odach Salomona* zupełnie ortodoksyjne cechy. Autor gnostyckiego traktatu *Pistis Sophia* musiał zamieścić swój przekład będący zarazem komentarzem, co oznacza, że *Ody Salomona* same w sobie nie brzmiały jeszcze dla niego wystarczająco gnostycko. Zob. także omówienie i podsumowanie naukowej dyskusji na ten temat w: E.M. Yamauchi, *Pre-Christian Gnosticism. A Survey of the Proposed Evidences*, London 1983, s. 92-94.

¹³ Lattke, *Odes of Solomon*, s. 13 (tł. autora). Por. także Daniélou, *Théologie du Judéo-Christianisme*, s. 461-466, gdzie autor analizuje transformację, jaką przechodzi doktryna *gnosis* od pism starożytnego judaizmu, przez św. Pawła, pisma z Qumran i wczesną literaturę chrześcijańską. Zob. przede wszystkim: „Cette gnose judéo-chrétienne sera reprise par le gnosticisme qui s’en inspirera, mais en la modifiant profondément. Il la sépara du baptême, en la liant à une révélation nouvelle. Il en transformera le caractère réservé aux chrétiens en ésotérisme. Il lui donnera un sens plus spéculatif et moins eschatologique. Il fera de la connaissance comme telle la réalisation du salut. Surtout, il en modifiera profondément le contenu. Il lui donnera un sens dualiste. Il prétendra retrouver cette doctrine par une exégèse allégorique de l’Ancien Testament. On voit comment tous

Znajdziemy więc w tych utworach wiele elementów wspólnych z wcześniejszymi apokaliptycznymi i mistycznymi dziełami judaizmu czasów drugiej świątyni, a jednocześnie z późniejszymi pismami gnozy chrześcijańskiej. Zdecydowanie jednak to odniesienia biblijne są pierwszorzędnymi w treści *Ód Salomona*, choć autor nie cytuje nigdy wprost Starego ani Nowego Testamentu. Obecne w *Odach Salomona* nawiązania odnoszą się przede wszystkim do Księgi Rodzaju, Księgi Wyjścia, Księgi Izajasza, Księgi Psalmów, Księgi Przysłów, Księgi Mądrości, Mądrości Syracha oraz do pism Janowych¹⁴ i listów deuteropawłowych¹⁵. Ponadto wskazuje się na istotne analogie w niektórych tekstach znad Morza Martwego¹⁶. Zbawiciel w *Odach Salomona* jest nazywany Panem, Mesjaszem, Synem, ale nigdy wprost imieniem Jezus. Najczęściej używane pojęcia to łaska, radość, wiedza, życie, światło, miłość, odpoczynek, prawda, i słowo¹⁷.

Wydaje się jednak, że to zaszeregowanie *Ód Salomona* jako dzieła gnostyckiego doprowadziło do pewnej „podejrzliwości” wobec tego dzieła w chrześcijańskich środowiskach ortodoksyjnych, która trwa do dzisiaj. Zdecydowanie niewiele nowych studiów ukazuje się na ten temat. Są one też bardzo rzadko wspomniane lub cytowane jako starochrześcijańskie źródła. Znaczący jest również fakt, że do dziś nie ukazał się kompletny przekład z języka syryjskiego (z uwzględnieniem pozostałych źródeł) na język polski¹⁸. Ten starożytny i bezcenny tekst wart jest z pewnością takiego wydania,

ces traits à la fois rappellent et déforment la gnose judéo-chrétienne” (Daniélou, *Théologie du Judéo-Christianisme*, 465-466).

¹⁴ *Ewangelia według św. Jana* jest zdecydowanie najbliższa *Odom Salomona*, jeśli chodzi o słownictwo i terminologię. Może to świadczyć o wspólnym środowisku ich powstania (w szerokim sensie). Por. J.H. Charlesworth – R.A. Culpepper, *The Odes of Solomon and the Gospel of John*, w: *Critical Reflections on the Odes of Solomon*, red. J.H. Charlesworth, JSPSS, The Distinguished Scholars Collection 22, Sheffield 1998, s. 232-260.

¹⁵ Można jednak znaleźć w *Odach Salomona* odniesienia do większości pism nowotestamentalnych. Por. Lattke, *Odes of Solomon*, s. 13-14.

¹⁶ Przede wszystkim 1QH (*Hymny*) i 1QS (*Reguła Zrzeszenia*). Por. J.H. Charlesworth, *Qumran, John and the Odes of Solomon*, w: *Critical Reflections on the Odes of Solomon*, red. J.H. Charlesworth, JSPSS, The Distinguished Scholars Collection 22, Sheffield 1998, s. 192-231.

¹⁷ Por. M. Lattke, „Solomon, Odes of”, *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition*, w: <https://gedsh.bethmardutho.org/Old-Syriac-Version> (dostęp: 27.08.2020).

¹⁸ Po polsku ukazywały się przede wszystkim przekłady dokonane za pośrednictwem innych języków współczesnych. Zob. pełen wykaz w: W. Stawiszyński, *Bibliografia patrystyczna 1901-2016. Polskie tłumaczenia tekstów starochrześcijańskich pierwszego tysiąclecia*, Tyniec – Kraków 2017, n. 11596, 11894-11922. Najważniejszym i godnym

które być może zapewniłoby mu większą uwagę uczonych. Przetłumaczone poniżej *Ody Salomona* 29, 36, 40, 41 zachowały się jedynie w języku syryjskim i nie zostały do tej pory opublikowane po polsku¹⁹. Proponowany przekład jest filologiczny²⁰. Przypisy podają podstawowy komentarz językowo-teologiczny. Starano się w nim skoncentrować przede wszystkim na poziomie krytyki tekstu, paraleli biblijnych i wyjaśnienia miejsc trudnych. Poniżej przedstawiono krótką charakterystykę treści i formy przetłumaczonych ód, wraz z nadaniem każdej z nich charakterystycznego tytułu będącego zarazem cytatem z niej i głównym jej motywem.

1.1. *Oda Salomona 29: Uwierzyłem w Mesjasza*

W tej odzie centralnym tematem jest wiara w Mesjasza Pana (w. 6-7). To ona daje dostęp do Jego łaski i mocy. Obfite dary Pana są wielorakie i zawsze niezасłużone. Sięgają one samego dzieła stworzenia (w. 2), osiągnęły pełnię w zbawieniu (w. 3-4) i ciągle aktualizują się w walce przeciw wrogom wierzącego (w. 5.8-10). Połączenie motywów łaski i walki spr-

wymienienia jest poetycki przekład Anny Kamińskiej *Ód Salomona* 11, 12, 13, 16, 20, 23, 27, 30, 35, 39 z języka francuskiego w antologii poezji chrześcijańskiego wschodu (M. Starowieyski, *Muza chrześcijańska, t. 1: Poezja armeńska, syryjska i etiopska*, Ojcowie Żywi 6, Kraków 1985, s. 173-184). Dwie ody (21 i 27) i kilka fragmentów (35, 5-7; 36, 1-2; 38, 1-3) zawartych jest w przekładzie Grzegorza Sowińskiego z języka niemieckiego w: Rudolph, *Gnoza*, s. 194-196. Z języków oryginalnych natomiast przetłumaczone do tej pory zostały z języka syryjskiego *Oda Salomona* 15 (A. Uciecha, *Ody Salomona*, w: *Chrzest i pokuta w Kościele starożytnym. Antologia tekstów I-III w.*, red. J. Słomka, BOK 25, Kraków 2004, s. 139-140), *Oda Salomona* 30 (P.W. Turek, *XXX Oda Salomona*, w: *Od Gilgamesza do kasydy. Poezja semicka w oryginale i w przekładzie*, Kraków 2010, s. 202-206), *Ody Salomona* 9, 14, 28, 32, 34 (Jutkiewicz, „Ody Salomona 9, 14, 28, 32 i 34”, s. 138-154) oraz *Oda Salomona* 1 z koptyjskiego (R. Zarzeczny, *Oda Salomona I; przekład z języka koptyjskiego i komentarz*, „Przegląd Powszechny” 1 (2003) s. 9) i *Oda Salomona* 11 z greckiego (R. Zarzeczny, *Oda Salomona XI; przekład z języka greckiego i komentarz*, „Przegląd Powszechny” 10 (2002) s. 9-10).

¹⁹ Oprócz podanego wyżej fragmentu *Ody Salomona* 36, 1-2 w przekładzie z niemieckiego.

²⁰ Zdaję sobie sprawę, że przyjęty styl przekładu może wydawać się za bardzo mechaniczny i zbyt mało dynamiczny. Wydaje mi się, że w przypadku tekstów tak pięknych pod względem poetyckim, a zarazem tak pełnych różnorodnych odniesień teologicznych jak *Ody Salomona*, ideałem byłoby mieć dwa dostępne przekłady: jeden możliwie dosłowny, a drugi – poetycki. Podjęta przeze mnie praca polega na przygotowaniu tego pierwszego. W przyszłości posłuży on być może komuś z talentem poetyckim do przygotowania tego drugiego.

wiło, że utwór został nawet nazwany „Odą św. Pawła”²¹, co jednak, przy najmniej na poziomie bezpośredniej zależności, należy odrzucić. Podmiot liryczny²² nie zwraca się tu bezpośrednio do Boga, lecz opowiada o Jego zbawczych dziełach w trzeciej osobie.

1.2. *Oda Salomona 36: Duch Pana mnie uniósł*

Ta oda opisuje wywyższenie zbawionego. Duch Pana to przekształcająca moc stwarzająca na nowo (w. 5), unosząca w niebiosa (w. 1.3-4), upodabniająca wierzącego do samego Boga (w. 3.6), otwierająca jego usta i serce (w. 7). Niektórzy wiążą tę odę z poprzednią (*Oda Salomona 35*) ze względu na tematykę (obie są hymnem opowiadającym naturę i posłanie Mesjasza, który przyszedł do ludzi – w. 8) i osobę mówiącą (Chrystusa).

1.3. *Oda Salomona 40: Serce tryska chwałą Pana*

Szereg porównań do naturalnych źródeł (miodu, mleka, wody, w. 1-2) opisuje w tej odzie spontaniczność wdzięczności, która naturalnie „wylewa się” wobec Pana z serca wierzącego. Podmiot liryczny (którym jest raczej wierzący, choć teoretycznie mógłby to być również Chrystus) podkreśla, że dosłownie cały jest pełen dziękczynienia: wymienia on trzy wewnętrzne (serce, duch, dusza) i cztery zewnętrzne (usta, język, członki, oblicze) swoje aspekty (w. 2-4).²³ Taka postawa wdzięczności tworzy nadzieję zbawienia i życia wiecznego, absolutnie pewną wobec lęków i niebezpieczeństw teraźniejszości (w. 5-6). Niektórzy podkreślają brak jakichkolwiek jawnie chrześcijańskich treści w tej odzie. Nie oznacza to jednak, że jest ona wyłącznie typowo żydowska.

²¹ Por. F. Spitta, *Zum Verständnis der Oden Salomos*, ZNW 11 (1910) s. 285.

²² Zagadnienie identyfikacji podmiotu lirycznego to jeden z typowych problemów przy przekładzie *Ód Salomona*. Często trudno w nich rozróżnić, kto w danym fragmencie nim jest: przemieniony łaską wierzący (stający się synem Bożym) czy sam Chrystus. Niektóre fragmenty da się z pewnością przyporządkować obu osobom. Z tego wynikają również różnice we współczesnych przekładach. Tłumacze dzieła nieraz daną odę na różne „głosy”. W tym przekładzie nie zdecydowano się na ten zabieg. Podano ewentualnie najistotniejsze proponowane różnice.

²³ Por. Lattke, *Odes of Solomon*, s. 557.

1.4. *Oda Salomona 41: Chwalcie Pana! Gdyż Jego bogactwo mnie zrodziło*

Osoba mówiąca zaprasza słuchaczy do chwaleń Pana (w. 1.5.7). Ta wdzięczność jest konsekwencją dobroci Pana i Jego cudownych darów (w. 3-4). Pierwsza część ody (w. 1-7) jest przepelniona podniosłą atmosferą święta, końcowa zaś (w. 11-15) mówi o Mesjaszu, Jego uniżeniu i wywyższeniu. Wersy 8-10 zawierają wypowiedź w pierwszej osobie liczby pojedynczej (podczas gdy wcześniej i później występuje liczba mnoga). Można uznać, że osobą mówiącą jest tu Chrystus. Zakończenie (w. 16) jest krótką doksologią skierowaną do Pana.

2. Bibliografia

2.1. Wydania tekstu (wybór najważniejszych)

- Charlesworth J.H., *The Odes of Solomon*, Oxford 1973.
 Charlesworth J.H., *Papyri and Leather Manuscripts of the Odes of Solomon*, Dickerson Series of Facsimiles of Manuscripts Important for Christian Origins 1, Durham 1981.
 Harris J.R., *The Odes and Psalms of Solomon, Now First Published from the Syriac Version*, Cambridge 1909.
 Harris J.R. – Mingana A., *The Odes and Psalms of Solomon*, t. 1-2, Manchester 1916.
 Lattke M., *Oden Salomos: Text, Übersetzung, Kommentar*, t. 1-3, Novum Testamentum et Orbis Antiquus 41/1-3, Fribourg – Göttingen 1999-2005.
 Testuz M., *Papyrus Bodmer X-XII. X. Correspondance apocryphe des Corinthiens et de l'apôtre Paul. XI. Onzième Ode de Salomon. XII. Fragment d'un Hymne liturgique. Manuscrit du IIIe siècle*, Cologny – Genève 1959, s. 47-69.

2.2. Przekłady nowożytne²⁴

- Azar É., *Les Odes de Salomon. Présentation et traduction*, Sagesses Chrétiennes 18, Paris 1996.
 Bauer W., *Die Oden Salomos*, Kleine Texte 64, Berlin 1933.
 Emerton J.A., *The Odes of Solomon*, w: *The Apocryphal Old Testament*, red. H.F.D. Sparks, Oxford 1984, s. 683-731.
 Erbetta M., *Le Odi di Salomone (ii sec.)*, w: *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento*, t. I/1, Torino 1975, s. 608-658.

²⁴ Podano wybór najważniejszych, oprócz podanych już wyżej wydań, które także zawierają przekłady.

- Lattke M., *Oden Salomos*, Fontes Christiani 19, Freiburg im Breisgau 1995.
 Pierre M.-J., *Odes de Salomon*, w: *Écrits apocryphes chrétiens I*, red. F. Bovon – P. Geoltrain, Paris 1997, s. 671-743.

2.3. Opracowania²⁵

- Blaszczak G.R., *A Formcritical Study of Selected Odes of Solomon*, Harvard Semitic Monographs 36, Atlanta 1985.
 Charlesworth J.H., *Critical Reflections on the Odes of Solomon, v. 1: Literary Setting, Textual Studies, Gnosticism, the Dead Sea Scrolls and the Gospel of John*, Journal for the Study of the Pseudepigrapha Supplement Series 22, Sheffield 1998.
 Charlesworth J.H., *The Odes of Salomon – Not Gnostic*, „Catholic Biblical Quarterly” 31 (1969) s. 357-369.
 Emerton J.A., *Some Problems of Text and Language in the Odes of Solomon*, „Journal of Theological Studies” 18/2 (1967) s. 372-406.
 Emerton J.A., *Notes on Some Passages in the Odes of Solomon*, „Journal of Theological Studies” 28 (1977) s. 507-519.
 Franzmann M., *The Odes of Solomon: An Analysis of the Poetical Structure and Form*, Novum Testamentum et Orbis Antiquus 20, Freiburg – Göttingen 1991.
 Lattke M., *Die Oden Salomos in ihrer Bedeutung für Neues Testament und Gnosis*, t. 1-5, Orbis Biblicus et Orientalis 25, 1/1a-4, Fribourg – Göttingen 1979-1998.
 Lattke M., *Odes of Solomon: A Commentary*, tł. M. Ehrhardt, Hermeneia 86, Minneapolis 2009.

²⁵ Podano wybór najważniejszych, oprócz podanych już wyżej wydań, które także zawierają różne studia. Zob. szczegółową bibliografię literatury z lat 1799-1997 w dwóch częściach (lata 1799-1984: M. Lattke, *Die Oden Salomos in ihrer Bedeutung für Neues Testament und Gnosis, B. 3: Forschungsgeschichtliche Bibliographie 1799-1984 mit kritischen Anmerkungen. Mit einem Beitrag von Majella Franzmann. A study of the Odes of Solomon with reference to the French Scholarship 1909-1980*, OBO 25/3, Göttingen 1986, s. 57-367; lata 1985-1997: M. Lattke, *Die Oden Salomos in ihrer Bedeutung für Neues Testament und Gnosis, B. 4*, OBO 25/4, Göttingen 1998, s. 233-251).

3. Przekład²⁶

3.1. *Oda Salomona 29*²⁷

1. Pan jest moją nadzieją²⁸.
Nie zawiodę się na Nim²⁹.
2. Gdyż według swej chwały mnie ukształtował³⁰
i według swej łaski mnie także obdarował,
3. i według swego miłosierdzia mnie wywyższył,
i według swej wspaniałości³¹ mnie uniósł.
4. Wydobył mnie z głębin Szeolu³²
i z paszczy śmierci mnie wyciągnął³³.
5. Upokorzyłem moich wrogów,
a On mnie usprawiedliwił swoją łaską.
6. Gdyż uwierzyłem w Mesjasza Pana
i uznałem, że On jest Panem³⁴.

²⁶ Skróty: MS N (*Codex Nitriensis*), MS H (*Codex Harris*), Thesaurus (Payne Smith, R., *Thesaurus Syriacus* [Oxonii 1879, 1901] I-II). Przekładu dokonano z języka syryjskiego na podstawie wydania krytycznego: M. Lattke, *Oden Salomos. Text, Übersetzung, Kommentar. Oden 29–42, NTOA 41/3*, Göttingen 2005. Dziękuję dr Katarzynie Stępińskiej za korektę i konsultację językową oraz ks. prof. Markowi Starowieyskiemu i ks. prof. Andrzejowi Uciesze za motywowanie do kontynuowania rozpoczętego przekładu.

²⁷ *Oda Salomona 29* zachowana jest w MS N i MS H. Zob. tekst oryginalny i komentarz w: Lattke, *Oden 3*, s. 1-19.

²⁸ Por. Ps 31,1; 71,1.

²⁹ Czasownik ܐܘܨܐ można tu również przetłumaczyć jako ‘nie będę zdezorientowany/zagubiony’ albo ‘nie będę zawstydzony’ (por. *Thesaurus*, s. 460-461). Por. również Ps 24,20b; 30,2a, gdzie „nadzieja w Panu” połączona jest z „niezawstyżeniem się”.

³⁰ Trzy następujące po tym wersy rozpoczynające się za każdym razem od ܘܩܪܐ (‘i według’, ‘i stosownie do’) tworzą paralelizm składniowy wzmacniający wrażenie „obfitości” daru Pana. Por. również *Oda Salomona 36,5* (dwa podobne, paralelne wersety).

³¹ Dosłownie złożona konstrukcja ܠܘܘܘܬܐ ܕܥܘܠܐ brzmi ‘wielkość piękna, łaski, honoru’ (por. *Thesaurus*, s. 3787).

³² Por. Ps 86,13.

³³ Samo słowo ܘܨܐ ma neutralne znaczenie ‘ust’, jak np. w *Odzie Salomona 28, 1*. Tak samo jest z greckim στόμα. Choć warto zwrócić uwagę na negatywne obrazy z Apokalipsy związane z tym słowem: „paszczą” węży (Ap 13,15) i bestii (16,13), choć obok znów neutralnego wyrażenia „usta ziemi” (13,16b).

³⁴ Por. Ps 110,1.

7. A on ukazał mi³⁵ swój znak³⁶
i prowadził mnie swoim światłem,
8. i dał mi berło swojej potęgi³⁷,
abym ujarzmił myśli narodów
i siłę mocarzy poniżył.
9. Aby prowadzić wojnę Jego Słowem³⁸
i osiągnąć zwycięstwo Jego mocą.
10. A Pan poniżył mego wroga³⁹ swoim Słowem
i stał się on jak pył, który wiatr unosi⁴⁰.
11. I oddałem chwałę Najwyższemu,
gdyż wywyższył On swego sługę i syna swojej służebnicy⁴¹.
Alleluja.

3.2. *Oda Salomona 36*⁴²

1. Spoczął na mnie Duch Pana⁴³
i unióś⁴⁴ mnie na wysokość⁴⁵,
2. i postawił mnie na nogach na wysokości Pana,
wobec Jego doskonałości i Jego chwały,

³⁵ Wariant MS H: „jemu”.

³⁶ Wspomniany „znak” to prawdopodobnie tajemnica krzyża, który, będąc prze-
kleństwem, jest jednocześnie zbawieniem (por. 1Kor 1,21-25; 2,2.7).

³⁷ Por. Ps 110,2.

³⁸ Por. *Oda Salomona 7, 7*. Pozostanie zawsze arbitralną decyzją, kiedy termin „sło-
wo” należy traktować jako personifikację Syna Bożego, a przez to konsekwentnie używać
wielkiej litery.

³⁹ Wariant MS H: „moich wrogów”.

⁴⁰ Por. Ps 1,4; Hi 21,18 oraz Mdr 5,14; Iz 29,5.

⁴¹ Por. Ps 86,16; 116,16; Mdr 9,5 oraz Łk 1,38 i Mt 12,18.

⁴² *Oda Salomona 36* zachowana jest w MS N i MS H. Zob. tekst oryginalny i ko-
mentarz w: Lattke, *Oden 3*, s. 125-140.

⁴³ Tak oryginał MS H (ܐܠܗ ܕܫܘܒܗܘܢ). MS N i poprawka w MS H mają: „odpoczą-
łem na (ܐܠܗ ܕܫܘܒܗܘܢ) Panu”.

⁴⁴ Dosłownie ten czasownik (tak jak poprzedni oraz następne odnoszące się do „du-
cha”) jest rodzaju żeńskiego, gdyż taki jest rodzaj słowa „duch” w językach aramejskim
i syryjskim. Dopiero później (od V wieku) gramatyczny rodzaj Ducha Świętego jest coraz
częściej poprawiany na męski (por. S.P. Brock, *The Holy Spirit as Feminine in Early
Syriac Literature*, w: *After Eve*, red. J.M. Soskice, Women and Religion Series, London
1990, s. 73-87). W *Odach Salomona* „Duch” występuje w obu rodzajach.

⁴⁵ W MS N ܐܘܪܝܬܐ, co może oznaczać nie tylko ‘na wysokości’, ale dosłownie
‘do nieba’.

- podczas gdy ja chwaliłem [Go] układaniem Jego pieśni⁴⁶.
3. Zrodził mnie [Duch] przed obliczem Pana,
a podczas gdy byłem człowiekiem⁴⁷,
zostałem nazwany światłem, Synem Boga⁴⁸,
 4. gdyż byłem pochwalony między chwalebnyimi⁴⁹
i wielki między wielmożnymi.
 5. Ponieważ według wielkości Najwyższego takim uczynił mnie [Duch]
i według Jego nowości mnie odnowił⁵⁰,
 6. i namaścił mnie Jego doskonałością,

⁴⁶ כְּחִמְתִּי oznacza zarówno ‘psalmy, hymny’ czy ‘ody’, czyli trudne do odróżnienia między sobą rodzaje utworów muzycznych albo liturgicznych (por. *Thesaurus*, s. 1136-1137). Powtarzające się odniesienia do nich (26, 2; 26, 3; 26, 8; 36, 2) weszły prawdopodobnie także do tytułu całego zbioru (*Ody Salomona*) oraz sposobu nazywania jego pojedynczych części. Zob. także tytuł *Ody Salomona II* po grecku: ὠδὴ Σολομῶντος (por. Lattke, *Odes of Solomon*, s. 203).

⁴⁷ Wariant jedynie ortograficzny: כְּבָרִי (MS N) i כְּבָרִי (MS H). W obu przypadkach można również przetłumaczyć ‘syn człowieczy’, co bywa jednak traktowane jako termin techniczny, odnoszący się do Mesjasza. Ten tytuł można interpretować na wiele sposobów w różnych kontekstach. Zob. szczegółową analizę kontekstu jego użycia w Nowym Testamencie w: J.A. Fitzmyer, *The New Testament Title „Son of Man” Philologically Considered*, w: *A Wandering Aramean: Collected Aramaic Essays*, SBLMS 25, Missoula 1979, s. 143-160. Podmiotem mówiącym w tej odzie jest Chrystus (tak według Charleswortha od wersetu 3; według innych – w całej odzie) albo przebóstwiony chrześcijanin. Charlesworth podaje długie uzasadnienie (J.H. Charlesworth, *The Odes of Solomon. The Syriac Texts*, SBLTTPS, Texts and Translations 7, Pseudoepigrapha Series 13, Missoula 1977, s. 127-128, przyp. 4), które Brock (S.P. Brock, *Review of James Hamilton Charlesworth, The Odes of Solomon*, JBL 93 (1974) s. 624) i Lattke (Lattke, *Oden 3*, s. 141) uznają za błędne koło. Kontekst całej ody, w której podmiot mówiący opowiada o swojej kompletnej przemianie, wskazuje raczej na to, że mówi w niej o sobie przebóstwiony Duchem chrześcijanin. W tym przypadku werset ten traktuje o zwykłym człowieku, jak np. w Ps 8,5, cytowanym również w Hbr 2,6. Jeśli przyjmie się za podmiot Chrystusa (tak według np. Harrisa i Mingany oraz Charleswortha od w. 8 do końca ody), należy podkreślić, że nazywanie go jedynie „człowiekiem”, bez precyzyjnych dogmatycznych definicji, nie jest także sprzeczne z biblijną tradycją (por. Rz 5,15; 1Tm 2,5). Zob. również wyżej krótki opis *Ody Salomona 36*.

⁴⁸ Według Pierre (M.-J. Pierre, *Odes de Salomon*, w: *Écrits apocryphes chrétiens I*, red. P. Geoltrain – F. Bovon, Bibliothèque de la Pléiade, Paris 1997, s. 172-173) wersety 2-3 opisują kenozę i wywyższenie Syna Bożego (por. Flp 2,6-11). Por. również często powracający motyw „światłości” w Ewangelii według św. Jana (1,4-5,9; 8,12; 9,5; 12,35.46) oraz w 1J 1,5-7.

⁴⁹ Wariant MS N: „tymi, którzy chwalą (כְּחִמְתִּי)”. Por. Hbr 1,3-13; Kol 2,9-10.

⁵⁰ W tym i następnym czasowniku rodzaj zmienia się w języku syryjskim z żeńskiego na męski.

- i stałem się jednym z Jego bliskich⁵¹.
7. A moje usta zostały otwarte jak chmura rosy
i moje serce trysnęło⁵² wylaniem⁵³ sprawiedliwości.
8. A moje przyście odbyło się w pokoju
i zostałem utwierdzony w Duchu Opatrzności.
Alleluja.

3.3. *Oda Salomona 40*⁵⁴

1. Tak jak miód, który kapie⁵⁵ z pszczelego plastra⁵⁶,
a mleko płynie z niewiasty kochającej swoje dzieci⁵⁷,
tak samo moja ufność⁵⁸ jest w Tobie⁵⁹, mój Boże⁶⁰.
2. Tak jak tryska źródło swymi wodami,
tak tryska me serce chwałą Pana⁶¹,

⁵¹ מִבְּלִיקָיו można przetłumaczyć również ‘Jego krewnych’. Por. *Ody Salomona* 21, 7; 35, 7.

⁵² Czasownik *סָפַח* wydaje się być nieoczekiwany w tym miejscu, ponieważ zwykle występuje on w kontekstach negatywnych: ‘wyrzucić, odrzucić’, a nawet ‘zwymiotować’ (por. *Thesaurus*, s. 757-758).

⁵³ Wariant MS H dodaje *כַּמַּיִם*: „trysnęło jak wylanie”.

⁵⁴ *Oda Salomona 40* zachowana jest w MS N i MS H. Zob. tekst oryginalny i komentarz: Lattke, *Oden* 3, s. 213-223.

⁵⁵ *יִפְּחַ* (*Thesaurus*, s. 2350-2351) można też przetłumaczyć ‘wylewa się’.

⁵⁶ Dosłownie ‘z plastra miodu pszczół’.

⁵⁷ Mleko i miód to biblijne znaki ziemi obiecanej – miejsca odpoczynku i spełnienia Bożych obietnic (por. Wj 3,8; Lb 13,27; Pwt 6,3). *Ody Salomona* często podkreślają doskonałe spełnienie się w Mesjaszu starotestamentalnych obietnic.

⁵⁸ W tym kontekście lepiej przetłumaczyć *אֱמוּנָתִי* jako ‘moja ufność’ niż ‘moja nadzieja’. Zob. niżej.

⁵⁹ W językach semickich czasownik *שָׁבַר* (hebrajski, aramejski) / *שָׁבַר* (syryjski) (‘pokładać nadzieję’) przyjmuje dopełnienie z przyimkiem *עַל/ אֶל* (‘na’), co lepiej wyraża pojęcie „zaufania” jako oparcia się na kimś silniejszym. Po angielsku można to podobnie wyrazić (‘to put trust on someone’), po polsku należy użyć przyimka „w”.

⁶⁰ Mimo niewątpliwie pięknego języka trzeba uznać, że to podwójne porównanie jest trudne do zrozumienia. Wydaje się, że punktem odniesienia jest naturalność i spontaniczność wcześniej wymienionych procesów: ufność złożona w Bogu tak spontanicznie „wylewa się” z podmiotu lirycznego, jak miód i mleko wypływają ze swoich źródeł. Taki jest też sens kolejnego wersetu.

⁶¹ Wariant w MS N w liczbie mnogiej: „chwałami (uwielbieniami) Pana”. Liczba mnoga w wariantcie MS N może być wersją bardziej pierwotną jako tworząca paralelizm z wcześniej wymienionymi „wodami”, które po syryjsku są rzeczownikiem *plurale tantum*.

- a moje usta wydają Jego chwałę.
3. I mój język staje się słodki Jego hymnami,
a moje członki namaszczone Jego pieśniami⁶².
 4. I raduje się me⁶³ oblicze Jego weselem,
i weseli mój duch Jego miłością⁶⁴,
i ma dusza łśni w Nim⁶⁵.
 5. A lęk⁶⁶ w Nim się powierza
i zbawienie w Nim się utwierdza⁶⁷,
 6. a jego⁶⁸ własnością⁶⁹ jest życie nieśmiertelne
i ci, którzy je otrzymują, stają się niezniszczalni.
Alleluja.

3.4. *Oda Salomona 41*⁷⁰

1. Chwalcie⁷¹ Pana wszystkie Jego dzieci
i przyjmijcie⁷² prawdę Jego wiary.
2. A Jego synowie będą przez Niego⁷³ rozpoznani,
dlatego śpiewajmy w Jego miłości.
3. Żyjemy⁷⁴ w Panu dzięki Jego łasce,

⁶² W MS H z całego wersetu pozostało jedynie niemożliwe do zrozumienia „i mój język jego pieśni” (מִלְּשׁוֹנִי בִּלְעֵד בִּלְעֵד). Może to być rezultat błędu kopisty typu paralepsis (przeskoczenie wzrokiem linijki, która zaczyna się podobnie). Zob. również przypis 45.

⁶³ MS N opuszcza „me”.

⁶⁴ Oba rzeczowniki w dopełniaczu mogą mieć również sens przedmiotowy: ‘weselem dla Niego’ i ‘miłością do Niego’.

⁶⁵ Syryjskie ܢܝܡ może mieć w tym przypadku również sens polskiego narzędnika ‘Nim, przez Niego’.

⁶⁶ Tak w MS N. Wokalizacja w MS H czyni z tego słowa imiesłów czynny w rodzaju męskim: „ufający”. Za wariantem MS N przemawia paralelizm z odpowiadającym kolejnym wersem (strach – zbawienie).

⁶⁷ Można również przetłumaczyć: ‘staje się pewnym, gruntuje’.

⁶⁸ Tj. „zbawienia”.

⁶⁹ מִיָּדָו (Thesaurus, s. 1650) można też przetłumaczyć ‘jego zdobyczą’. Sensem jest „jego konsekwencją”.

⁷⁰ Oda Salomona 41 zachowana jest w MS N i MS H. Zob. tekst oryginalny i komentarz: Lattke, *Oden 3*, s. 225-247.

⁷¹ Wariant MS N: „chwalmy”.

⁷² Wariant MS N: „przyjmijmy”.

⁷³ Dosłownie „u Niego”.

⁷⁴ Wariant MS N: „radujemy się”. Oba motywy (życia i radości w Panu) powtarzają się bardzo często w *Odach Salomona*.

- a życie otrzymujemy przez Jego Mesjasza.
4. Wielki bowiem zajaśniał nam dzień⁷⁵,
a cudownym jest Ten, który obdarował nas⁷⁶ według swojej chwały.
 5. Sprzymierzmy się⁷⁷ zatem wszyscy razem w imieniu Pana
i oddajmy Mu chwałę w Jego dobroci.
 6. I niech jaśnieją nasze oblicza Jego światłem⁷⁸,
a nasze serca niech rozważają o Jego miłości nocą i dniem⁷⁹.
 7. Weselmy się weselem Pana!
 8. Będą zadziwieni wszyscy ci, którzy na mnie patrzą,
ponieważ ja jestem z innego rodzaju⁸⁰.
 9. Gdyż Ojciec Prawdy⁸¹ wspomniął na mnie,

⁷⁵ Por. Ps 118,23-24.

⁷⁶ MS N opuszcza.

⁷⁷ Czasownik $\kappa\alpha\iota$ w koniugacji Gt oznacza zwykle ‘być równym, być godnym’ albo ‘zgodzić się’ (*Thesaurus*, s. 4079-4080). Tutaj kontekst przemawia także za jakimś rodzajem „połączenia, sprzymierzenia się”.

⁷⁸ Por. J 1,9.

⁷⁹ Por. Ps 1,2 („nad Jego Prawem rozmyśla dniem i nocą”). Peszitta (przekład Starego Testamentu na język syryjski) używa tych samych słów w tym wersecie dla słów „rozważać” oraz „dzień” i „noc”. Psalm mówi jednak o rozważaniu „Jego Prawa”. Dla Charleswortha takie jasne nawiązanie do psalmu w połączeniu z zamianą „prawa” na „miłość” jest argumentem za judeochrześcijańskim autorstwem *Ód Salomona*. Por. Charlesworth, *The Odes of Solomon*, s. 142, przyp. 10. Rzeczywiście, można taką zamianę skojarzyć z „nowym Prawem” (którym jest miłość), tak często obecnym w Janowych pismach, por. np. J 1,17; 13,34; 15,12.17; 1J 3,23; 2J 5.

⁸⁰ Syryjskie $\kappa\alpha\iota$ (*Thesaurus*, s. 753-754) jest kalką greckiego $\gamma\acute{\epsilon}\nu\omicron\varsigma$. Można również przetłumaczyć ‘pochodzenia’. Por. również *Oda Salomona* 17, 6; 28, 17. Według Charleswortha w wersetych 8-10 osobą mówiącą jest Chrystus.

⁸¹ Specyficzny tytuł „ojciec prawdy” występuje dwukrotnie w *Drugim Liście Klemensa* 3, 1: „ἀλλὰ ἐγνωμεν δι’ αὐτοῦ τὸν πατέρα τῆς ἀληθείας” (J.B. Lightfoot – J.R. Harmer – M.W. Holmes, *The Apostolic Fathers in English. Greek texts and English translations*, Grand Rapids 2007, s. 140, tł. A. Świderkówna – M. Starowieyski, *Pierwsi świadkowie. Pisma Ojców Apostolskich*, BOK 10, Kraków 2010, s. 183) i 20, 5: „Τῷ μόνῳ θεῷ ἀοράτῳ, πατρὶ τῆς ἀληθείας” (Lightfoot – Harmer – Holmes, *The Apostolic Fathers*, s. 164, tł. Świderkówna – Starowieyski, *Pisma Ojców Apostolskich*, s. 191). Ten fakt jest jednym z argumentów za wczesną datacją *Ód Salomona*, skoro mogłyby być one znane już autorom w połowie II wieku. Jeszcze mocniejszym argumentem w tym temacie jest możliwe nawiązanie do *Ody Salomona* 31, 8-13 w *Liście Barnaby* 5, 5-7 (Lightfoot – Harmer – Holmes, *The Apostolic Fathers*, s. 392, tł. Świderkówna – Starowieyski, *Pisma Ojców Apostolskich*, s. 183) oraz określenie „drzewa wspaniałe” (*Oda Salomona* 11, 16 po grecku) w *Liście Barnaby* 11, 9-10 (Lightfoot – Harmer – Holmes, *The Apostolic Fathers*, s. 416, tł. Świderkówna – Starowieyski, *Pisma Ojców Apostolskich*, s. 191) wraz ze wspomnieniem, że pochodzi ono od „innego proroka”. Daniélou

- Ten, który mnie nabył od samego początku⁸².
10. Gdyż Jego bogactwo mnie zrodziło
oraz myśl Jego serca.
11. A Jego Słowo jest z nami na całej naszej drodze.
Zbawiciel, który ożywia i nas nie odrzuca⁸³.
12. Człowiek, który się upokorzył⁸⁴,
a został wywyższony przez swoją sprawiedliwość⁸⁵.
13. Syn Najwyższego objawił się
w doskonałości swojego Ojca.
14. A światło wzeszło ze Słowa,
tego, które było w Nim od początku.
15. Mesjasz zaprawdę jest tylko jeden⁸⁶,
a był znany przed założeniem świata⁸⁷,
16. aby mógł ożywiać na wieczność dusze w prawdzie swojego imienia.
Nowa chwała⁸⁸ Panu od tych, którzy Go kochają.
Alleluja.

Z języka syryjskiego przełożył,
wstępem poprzedził i przypisami opatrzył
ks. Piotr Jutkiewicz⁸⁹

wskazywał też na liturgiczne paralele do *Ody Salomona* 11 w listach Ignacego z Antiochii. Por. Daniélou, *Théologie du Judéo-Christianisme*, s. 73.

⁸² W sztucznej konstrukcji ܘܕܢܘܩܡܘܢܐ ('od na początku'), samo ܘܢܘܩܡܘܢܐ ('na początku'), które stało się tu technicznym określeniem absolutnego początku, przywodzi na myśl pierwsze słowa Księgi Rodzaju („Na początku (בראשית) Bóg stworzył niebo i ziemię”) i zarazem Ewangelii wg św. Jana („Na początku (ἐν ἀρχῇ) było Słowo”).

⁸³ Czasownik ܘܠܘܥܘܢܐ można także przetłumaczyć ‘nie gardzi’. Por. również J 6,33-37.

⁸⁴ Można tłumaczyć stroną bierną: ‘został upokorzony’.

⁸⁵ Mowa tu o kenozie Mesjasza, która prowadzi do Jego wywyższenia. Por. Flp 2,6-9 oraz *Oda Salomona* 8, 5.

⁸⁶ Według Charleswortha ten werset może być świadkiem polemiki z ideą dwóch Mesjaszy głoszoną np. w Qumran. Por. Charlesworth, *The Odes of Solomon*, s. 143.

⁸⁷ Por. J 17,5; Ef 1,4; 1P 1,20.

⁸⁸ Por. Ps 144,9; Ap 5,9; 14,4 (gdzie używa się słowa ὡδὴ) oraz Ps 33,3; 40,4; 96,1; 98,1; 149,1 (ze słowem ᾠσμα).

⁸⁹ Ks. mgr Piotr Jutkiewicz, doktorant w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie, zajmuje się starożytnymi przekładami syryjskimi Nowego Testamentu; e-mail: xpiotrrj@icloud.com; ORCID: 0000-0003-4112-7705.